

Pomnik Zwycięstwa w Stargardzie¹

Usytuowane w centrum Stargardu założenie memoratywne poświęcone oficerom i żołnierzom Armii Czerwonej wzniesione zostało w 1945 r. Jako całość istniało do 1996 r. i składało się z: Pomnika Zwycięstwa, Cmentarza Poległych Oficerów Armii Czerwonej, Pomnika Poległych Bohaterów Armii Czerwonej i dwóch zbiorowych mogił żołnierzy Armii Czerwonej. Ostatnie trzy elementy założenia zostały zdemontowane i przeniesione w 1996 r. na Międzynarodowy Cmentarz Wojenny przy ul. Władysława Reymonta i zatraciły swój pierwotny wygląd.

Poniższy tekst dotyczy jedynie Pomnika Zwycięstwa zwanego też Kolumną Zwycięstwa i nie stanowi próby oceny zasadności jego wystawienia, zachowania dla potomnych czy też demontażu.

Pomnik usytuowany jest w centrum ronda na placu Wolności (w latach 1945 - 1956 plac Józefa Stalina)² frontem do ulicy kard. Stefana Wyszyńskiego (w latach 1945 - 1956 ulica Józefa Stalina)³ (ilustr. 1). Pomnik stanowił punkt prostopadłego przecięcia się dwóch osi: widokowej, którą stanowi ul. kardynała S. Wyszyńskiego i tzw. „ideowej”, która to oś prowadziła przez nieistniejący już dziś cmentarz oficerski pomiędzy ulicami św. Jana Chrzyciela (do 2005 r. fragment ulicy Bolesława Chrobrego) i S. Czarnieckiego (Ilustr. 2, 3)⁴. Modernizacja sytemu komunikacyjnego miasta w tym rejonie wprowadziła zakłócenia w tej kompozycji, poszerzenie obecnej ul. kard. S. Wyszyńskiego w latach 70. XX w. spowodowało przesunięcie się osi trasy, a tym samym osi widokowej.

Opisywany⁵ pomnik jest żelazo - betonową kolumną o wysokość 23 m zwężającą się łagodnymi uskokami ku górze. Kolumna, wraz z otaczającą ją okrężną kolumnadą składającą się z 7 filarów, ustawiona jest na ziemnym kopcu na planie koła. Z czterech stron kopca do kolumny prowadzą schody liczące po 7 stopni. Wokół ziemnego kopca pierwotnie ułożona była nawierzchnia z drobnej kostki brukowej (Ilustr. 4).

Kolumnę, patrząc od dołu, zdobią dwie brązowe tablice o wymiarach 20 x 40 cm. Pierwsza umieszczona po stronie zachodniej jest tablica autorską i informuje o tym,

¹ Pomnik Zwycięstwa w Stargardzie nie znajduje się w rejestrze zabytków ZWKZ, nie mniej jednak jest częścią historii Stargardu już od ponad 60 lat [przyp. red.].

² Do około 1933 r. miejsce to nosiło nazwę Gerichtsplatz następnie zmieniono nazwę na Adolf Hitler Platz.

³ W latach 1956 - 1989 patronem ulicy był Marian Buczek.

⁴ W latach 1945 - 1952 ulica nosiła nazwę marszałka Michała Roli - Żymierskiego, następnie do 1957 r. była ulicą Przdowników Pracy po czym nazwa jej została zmieniona i patronem tej ulicy został hetman Stefan Czarniecki

⁵ Opis pomnika na podstawie: *Akt z dnia 13. Listopada 1945 roku*, Muzeum w Stargardzie MS/AH/17; W. Stanisławski, *Cmentarze wojenne w województwie Szczecińskim Gryfino, Stargard, „Jantarowe Szlaki”*, nr 9, 1976 r., s. 39 - 44; Wojewódzki Konserwator Zabytków w Szczecinie, Karta Ewidencyjna Zabytku Pomnik Sowietów *Poległych za Ojczyznę*, M. Opęchowski, 26 03. 1995 r.

że pomnik wybudowano z polecenia Rady Wojennej 61. Armii. Poniżej wymienieni są: projektant pomnika kpt. I. W. Miezenecw, naczelnik budowy mjr F. T. Szeguirow, przewodniczący robót por. M. W. Korczagin (ilustr. 5). Druga tablica umieszczona na tej samej wysokości po wschodniej stronie Kolumny oprócz powtórzonej informuje z czyjego polecenia wybudowano pomnik informuje, że rozpoczęto go budować 3 kwietnia a ukończono 25 października 1945 r. (ilustr. 6).

W dalszej części z czterech stron Kolumny znajdowały się modyliony⁶. Obecnie dwa z nich - jeden od strony zachodniej drugi od wschodniej - są zniszczone (ilustr. 7).

Powyżej nich w jednej linii znajdują się cztery marmurowe płyty o wymiarach 120 x 62 cm z tekstem pisanym cyrylicą i ozdobione złotą gwiazdą. Na pierwszej płycie od strony zachodniej czytamy: *CHWAŁA ZWYCIĘSKIEJ CZERWONEJ ARMII*. Druga od strony południowej głosi: *CHWAŁA OREŻOWI RADZIECKIEMU*. Trzecia umieszczona po stronie wschodniej o treści: *KWIATY I KŁOSY NASZYCH PÓL MY UŻYŻNILIŚMY SWĄ KRWIĄ*. Czwarta od strony północnej: *MY OSIĄGNĘLIŚMY ZWYCIĘSTWO W TRUDZIE I WALCE I DLATEGO DUMNI JESTEŚMY Z NIEGO*. Obecnie wszystkie płyty są zachowane w bardzo złym stanie i odczytanie ich sprawia dużą trudność.

W dalszej części Kolumny znajdują się cztery wykonane z brązu tablice o wymiarach 62 x 54 cm, przedstawiają one sceny z Wojny Ojczyźnianej⁷. Pierwsza z nich usytuowana po stronie zachodniej ukazuje Plac Czerwony z Kremlem (wieża Spaska), Mauzoleum Lenina i zbór Wasyla Błogosławionego nad tym wszystkim wybuchające fajerwerki symbolizujące salut zwycięstwa. W prawym górnym rogu sygnowana: [19]45 M[iezenecw]. (ilustr. 8). Druga tablica umieszczona po stronie południowej przedstawia radziecki czołg z fizylierami na tle Bramy Brandenburskiej w Berlinie. W prawym dolnym rogu sygnowana: 45 M. (ilustr. 9). Trzecia tablica po stronie wschodniej Kolumny przedstawia scenę z walk marynarzy/piechoty morskiej. W prawym dolnym rogu sygnowana: 1945 M. (ilustr. 10). Czwarta tablica po stronie północnej ukazuje fabrykę czołgów i amunicji. W prawym górnym rogu sygnowana: 45 M. (ilustr. 11).

W dalszej części Kolumnę zdobią wykonane z brązu cztery awersy orderu „Za Wojnę Ojczyźnianą” umieszczone tuż nad brązowymi tablicami (ilustr. 12). Odznaka orderu w oryginale przedstawia złotą, pięcioramienną gwiazdę, która nałożona jest na drugą gwiazdę wykonaną w formie złotych promieni. W centrum gwiazdy znajduje się okrągła złota tarcza pokryta czerwoną emalią, na której nałożony jest złoty sierp i młot. Tarcza okoloną jest białą emaliowaną obwódką z napisem *WOJNA OJCZYŻNIANA (ОТЕЧЕСТВЕННАЯ ВОЙНА)* i małą czerwoną gwiazdą. Spoza tarczy wystają skrzyżowane na tle złotych promieni, oksydowane na ciemny kolor karabin oraz szabla. Order przytwierdzany był do munduru za pomocą śrubki

⁶ Modylion - rodzaj ozdobnego wspornika w postaci wolutowej konsoli, bogato profilowanej i dekorowanej po bokach, ozdobionej rzeźbionym liściem akantu i ornamentem łuskowym.

⁷ Określenie Wojna Ojczyźniana (Narodowa) odnosi się do wojny Związku Radzieckiego z III Rzeszą w latach 1941 - 1945 i podkreśla narodowy charakter tej wojny prowadzonej przez naród radziecki pod kierownictwem J. Stalina w obronie Związku Radzieckiego. Wyróżnia się dwa okresy tej wojny: pierwszy w latach 1941 - 1944 toczony na terytorium ZSRR i drugi okres wojny obejmujący lata 1944 - 1945 toczony poza granicami ZSRR do ostatecznego zwycięstwa nad faszystowskimi Niemcami.

z nakrętką i nie posiadał rewersu⁸.

Spoglądając wyżej widzimy umieszczone w niszach kolumny skierowane ku górze cztery brązowe lufy armatnie przyozdobione tarczami z sierpem i młotem (ilustr. 13). Powyżej trzy brązowe godła Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich. Na tej samej wysokości od strony zachodniej znajdowała się kopia awersu medalu „Za Zwycięstwo nad Niemcami w Wielkiej Wojnie Ojczyźnianej 1941 – 1945” (średnica 45 cm, grubość 1,5 cm) odlana w brązie, przedstawiała ona popiersie Józefa Wisarionowicza Stalina (Ilustr. 14)⁹. Oryginalną odznakę medalu stanowi wykonany z mosiądzu krążek o średnicy 32 mm, na którego awersie umieszczone jest popiersie marszałka J. Stalina (lewy profil) przyozdobione „Orderem Zwycięstwa” i medalem „Złotej Gwiazdy”, oraz napis: NASZA SPRAWA SŁUSZNA / MY ZWCIĘŻYLIŚMY (НАШЕ ДЕЛО ПРАВОЕ / МЫ ПОБЕДИЛИ). Na rewersie medalu znajduje się napis: ZA ZWYCIĘSTWO NAD NIEMCAMI / W WIELKIEJ WOJNIE NARODOWEJ 1941 – 1945 R. (ЗА ПОБЕДУ НАД ГЕРМАНИЕЙ / В ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЕ 1941-1945 г.г.) u dołu rewersu znajduje się mała pięcioramienna gwiazdka (ilustr. 15, 16)¹⁰.

Kolumnę wieńczy brązowy wieniec laurowy, który jest podtrzymywany z trzech stron przez pewien rodzaj panoplii w centrum, której znajduje się tarcza z sierpem i młotem. Nad tym wszystkim znajdują się kopia „Orderu Zwycięstwa” (ilustr. 17)¹¹. Order ten w oryginale jest pięcioramienną gwiazdą z pięcioma dużymi rubinami na ramionach. Na obrzeżu gwiazdy oraz pękach promieni osadzone są brylanty (16 karatów). W środku na błękitnej emaliowanej tarczy, znajduje się wypukłe, wykonane ze złota wyobrażenie Placu Czerwonego z Kremlem (z wieżą Spaską), Mauzoleum Lenina i zbór Wasyla Błogosławionego. Nad wieżą umieszczony jest biały emaliowany napis СССР, po bokach girlandy z liści dębu i wawrzynu z osadzonymi na nich brylantami, a u dołu z czerwonej emalii napis ZWYCIĘSTWO (ПОБИЕДА).

⁸ Order Za Wojnę Ojczyźnianą (Order Wojny Narodowej) - ustanowiony dekretem Prezydium Rady Najwyższej ZSRR z 20 maja 1942 r. Posiada dwa stopnie. Statut orderu bardzo precyzyjnie określał za jakie czyny można było otrzymać poszczególne stopnie orderu, np. otrzymywał je ten kto osobiście zniszczył 2 ciężkie lub 3 średnie albo 3 lekkie czołgi przeciwnika; kto ogniem artylerii zniszczył nie mniej niż 3 samoloty nieprzyjaciela itd. Ogółem ten order nadano ponad 1350 tys. szeregowym i oficerom.

⁹ Odlew kopii orderu zdemontowano w dniu 3 marca 2006 r. i przekazano Muzeum w Stargardzie.

¹⁰ Medal „Za Zwycięstwo nad Niemcami w Wielkiej Wojnie Narodowej 1941 – 1945” – ustanowiony został dekretem Prezydium Rady Najwyższej ZSRR 9 maja 1945 r. Zgodnie z regulaminem medal był m. in. nadawany wszystkim żołnierzom i ochotnikom, etatowemu składowi jednostek, związków taktycznych i instytucji Armii Radzieckiej, Floty Wojennej i wojsk NKWD, biorącym bezpośredni udział w działaniach bojowych. Medalem tym nagrodzono blisko 15 milionów osób w tym bardzo wielu żołnierzy Wojska Polskiego. Innymi sowieckim medalami z okresu II wojny światowej, na których umieszczony na awersie jest analogiczny profil J. Stalina są: medal „Za Ofiarną Pracę w Wielkiej Wojnie Narodowej 1941-1945” oraz medal „Za Zwycięstwo na Japonię” (prawy profil J. Stalina).

¹¹ „Order Zwycięstwa” - najwyższy order bojowy Związku Radzieckiego ustanowiony dekretem Rady Najwyższej ZSRR z 8 listopada 1943 r. Order ten zgodnie ze statutem nadawany był dowódcą najwyższego szczebla za wybitne zasługi położone w zwycięskich operacjach bojowych na szczeblu jednego lub kilku frontów. Orderem tym odznaczeni zostali m. in. marszałek Geоргий Żukow (jako pierwszy 10. 06. 1944 r.) - dwukrotnie, generalissimus Józef Stalin - dwukrotnie, marszałek Aleksander Wasilewski - dwukrotnie, a także inni marszałkowie Armii Czerwonej: Iwan Koniew, Konstanty Rokossowski, Rodion Malinowski. Orderem tym odznaczeni zostali też brytyjski marszałek polny Bernard Montgomery oraz amerykański generał Dwight Eisenhower.

Pomnik Zwycięstwa w momencie oddania „do użytku” posiadał „urządzenia elektryczne” (18 lamp), które go oświetlały¹².

Interesującym obiektem dla badacza historii stargardzkiej Kolumny Zwycięstwa jest pomnik znajdujący się przy ulicy Wolności w Choszcznie (ilustr. 18)¹³. W tym mieście znajdowało się biuro projektowe kapitana I. W. Miezencewa¹⁴. Jak informuje nas tablica znajdująca się na nim (strona północna), o wymiarach 20 x 30 cm, autorami pomnika byli: projektant kpt. I. W. Miezencew, naczelnik budownictwa mjr F. T. Szegurow, kierownik budowy lejtnant M. W. Korczagin. Pomnik ten także został wniesiony z polecenia Rady Wojennej 61. Armii. Obydwa pomniki zdobią bliźniacze odlewy stylizowanych armat (na choszczeńskim pomniku znajduje się ich 5) oraz nieco pomniejszone w stosunku do tych które znajdują się na stargardzkiej kolumnie repliki orderów „Za Wojnę Ojczyźnianą”. Innym elementem upodabniającym obydwie pomniki są brązowe tablice, których na Kolumnie Zwycięstw w Stargardzie są cztery natomiast na pomniku w Choszcznie znajduje się ich osiem o wymiarach 35 x 50 cm. Dwie tablice z choszczeńskiego pomnika swą treścią zbliżone są do tych ze stargardzkiej Kolumny. Jedna z choszczeńskich tablic przedstawiająca stanowisko dowodzenia artylerii jest sygnowana w prawym górnym rogu: *1945 Мезенцев* (ilustr.19). Wiedząc, że w Choszcznie mieściło się biuro projektowe kpt. Miezencewa obok którego mieścił się warsztat wykonujący wspomniane wyżej odlewy z brązu można się pokusić i znaleźć pierwowzór kolumnady otaczającej stargardzką Kolumnę Zwycięstwa. Radziecki kapitan projektując kolumnę dla Stargardu mógł się wzorować na choszczeńskim pomniku upamiętniającym poległych z I wojny światowej. Pomnik ten wzniesiony w 1924 r. w zmienionej nieco formie zachował się do dziś w obecnym parku kard. S. Wyszyńskiego. Tworzą go niski kopiec oraz okrężna kolumnada z 6 kolumn wewnątrz, której na niskim cokole usytuowana była nadnaturalnych rozmiarów rzeźba niemieckiego hełmu z okresu I wojny światowej¹⁵.

¹² Czas do którego ta świetlna iluminacja funkcjonowała trudno określić. Dziś tylko w przyziemiu Kolumny od strony południowej znajduje się zdewastowane pomieszczenie z wystającymi ze ściany poucinanymi przewodami.

¹³ Choszczno zostało zajęte przez Armię Czerwoną (61. Armia) po zaciętych walkach 23 lutego 1945 r.

¹⁴ W. Stanisławski, *Cmentarze wojenne...*, op. cit., s. 42.

¹⁵ Obecnie hełm zastąpiła figura Matki Boskiej.

Ilustr. 1. Plac Wolności i Pomnik Zwycięstwa, widok z wieży kościoła św. Jana, 2005 r. Fot. A. Bierca

Ilustr. 2. Pomnik Zwycięstwa, widok od ul. kard. S. Wyszyńskiego (strona zachodnia), 2005 r.
Fot. A. Bierca

Ilustr. 3. Pomnik Zwycięstwa, widok od strony ul. Świętojańskiej (strona południowa), 2005 r.

Fot. A. Bierca

Ilustr. 4. Kolumnada z datami Wojny Ojczyźnianej 1941–1945 (strona wschodnia), 2005 r.,
 fot. A. Bierca

Ilustr. 5. Tablica informacyjna na Pomniku Zwycięstwa (strona zachodnia), 2005 r. Fot. A. Bierca

Ilustr. 6. Tablica informacyjna na Pomniku Zwycięstwa (strona wschodnia), 2005 r. Fot. A. Bierca

Ilustr. 7. Dwa modyliony na Kolumnie Zwycięstwa - ten po lewej stronie już praktycznie nie istnieje (strona południowo-zachodnia), 2005 r. Fot. A. Bierca

Ilustr. 8. Brązowa tablica z Kolumny Zwycięstwa w Stargardzie (strona zachodnia), 2005 r.

Fot. A. Bierca

Ilustr. 9. Brązowa tablica z Kolumny Zwycięstwa w Stargardzie (strona południowa), 2005 r.

Fot. A. Bierca

Ilustr. 10. Brązowa tablicat z Kolumny Zwycięstwa w Stargardzie (strona wschodnia), 2005 r.
Fot. A. Bierca

Ilustr. 11. Brązowa tablica z Kolumny Zwycięstwa w Stargardzie (strona północna), 2005 r.
Fot. A. Bierca

Ilustr. 12. Order „Za Wojnę Ojczyźnianą” na Pomniku Zwycięstwa (strona południowa), 2005 r.
Fot. A. Bierca

Ilustr. 13. Jedna z czterech brązowych luf armatnich odlanych w Choszcznie umieszczona na Pomniku Zwycięstwa w Stargardzie (strona południowo-zachodnia), 2005 r. Fot. A. Bierca

Ilustr. 14. Awers medalu „Za Zwycięstwo nad Niemcami w Wielkiej Wojnie Ojczyźnianej 1941 - 1945” oraz godło ZSRR na Pomniku Zwycięstwa (strona południowo - zachodnia), 2005 r. Fot. A. Bierca

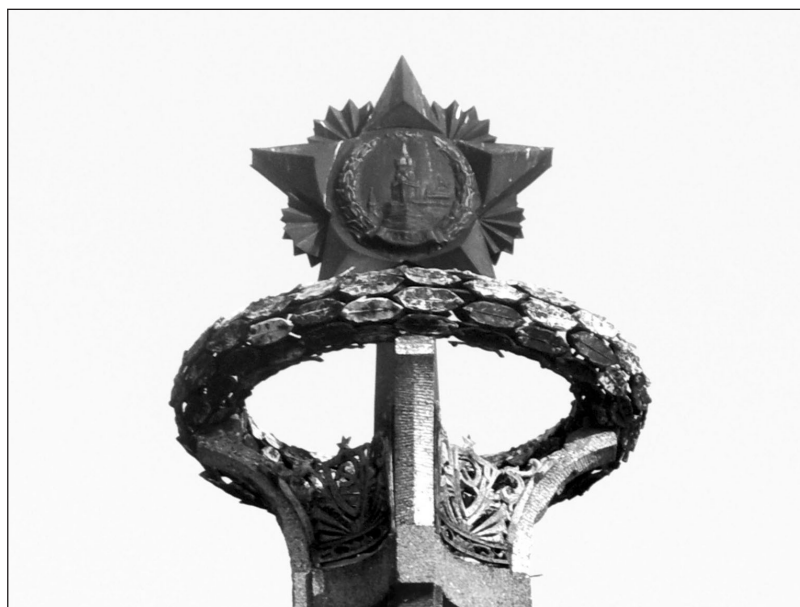

Ilustr. 15. Kopia awersu medalu „Za Zwycięstwo nad Niemcami w Wielkiej Wojnie Ojczyźnianej 1941 - 1945” na Pomniku Zwycięstwa (2005 r.), oryginał awersu medalu oraz kopia awersu medalu po zdemontowaniu i zdeponowaniu w Muzeum w Stargardzie w 2005 r. Fot. A. Bierca

Ilustr. 16. Fragment Pomnika Zwycięstwa z miejscem po zdemontowanej kopii awersu medalu oraz kopia awersu medalu po zdemontowaniu zdeponowana w Muzeum w Stargardzie, 2006 r.

Fot. A. Bierca

Ilustr. 17. Panoplie, wieniec laurowy i wieńczący Kolumnę Zwycięstwa „Order Zwycięstwa” (strona zachodnia), 2005 r. Fot. A. Bierca

Ilustr. 18. Pomnik przy ul. Wolności w Choszcznie, 2005 r. Fot. A. Bierca

Ilustr. 19. Brązowa tablica na pomniku w Choszcznie (strona wschodnia) sygnowana w prawym górnym rogu przez kapitana Miezencewa, 2005 r. Fot. A. Bierca